

הכרם.

אחר כך חרש (עשה ניר) ברווח שבין זוגות השורות, שאין הזמורות באותו אור, וזרע [שם].⁽²⁵⁾

לשנה האחרת היה הופך את השער של שתי שורות הגפנים, למקום הזרע, שזרע בו אשתקד, וזרע את הבור, שהיה אשתקד בור מחרישה וזריעה.⁽²⁶⁾

ובא מעשה זה לפני חכמים והתירוהו.

משמע, דוקא אם יש ביניהם שש עשרה אמה נחשבות הגפנים כרחוקות זו מזו, אבל אם היו ביניהן פחות משש עשרה אמה, הרי זה "כרם", ואסור לזרוע שם.

וכשם שלענין כרם, עד שש עשרה אמה נחשבות הגפנים כאחד, ואינן "מפוזרות" — להיות נידונות כל אחת בפני עצמה, כך לענין מוכר אילנותיו — אם אין שש עשרה

אמה בין אילן לאילן, הרי זה "שדה אילן", ואם קנה שלשה קנה קרקע, כדברי רב נחמן.

לפיכך, אמר אביי לרב יוסף: אל תחלוק על רב נחמן, כי בודאי שמועתו אמיתית, ומה שאמרת אתה בשם רב יהודה בשמו של שמואל, אינו נכון, אלא שחלית ושכחת.

אמר ליה רב יוסף: אנא לא ידענא, אינני סובר שהלכה כאותה משנה, אלא כמו שאמרת: למעלה משמונה אמות הרי אלו "מפוזרים", ואינם "שדה אילן" לענין מכירת הקרקע, ולא "כרם" לענין איסור כלאי הכרם.

שהרי עובדא הוא [מעשה היה]

בדורא דרעותא [עיר של רועים] שתמכר ג-א אחד לחבירו שלשה אילנות, ולא היו שמונה אמות בין אילן לאילן.

ואתו לקמיה דרב יהודה, ואמר ליה רב

ותוספות, כפי שיבואר בהערות להלן.

25. לדעת הרשב"ם הזמורות מצמצמות את הרווח שבין הגפנים, הרי זה כמו שנטע את הגפנים בפחות משש עשרה אמה בין שורה לשורה, ונמצא שהמקום שאליו הפך את ה"שער" יש לו דין כרם, וכן כתבו התוספות שמדרבנן הוא נחשב כרם, אם כן עליו להרחיק את הזרע ארבע אמות מן השורה, ואינו רשאי לזרוע את כל הרווח שבין השורות. [וראה בהגהות ר"ש מדסוי והרש"ש.

אבל הר"ש כתב שהוא הפך את השער לצד אחד היות ואסור לסכך את גפנו על גבי תבואתו, [מדרבנן — תוספות הרא"ש] אם כן לא היה לגפנים דין כרם ודי היה לו להרחיק מן הגפנים, ששה [או שלשה] טפחים כדין עבודת גפן

יחידית. [גם במקום שאליו הפך את השער יש לו אפשרות לזרוע, אם אין ענפי הגפן מגיעים לשם].

ובפירושו המשניות להרמב"ן כתוב שהוא היה יכול לזרוע את כל השטח שבין שורות הכרם. וכתב ב"משנה ראשונה" שעל ידי הפיכת השער הותרה הזריעה אפילו בסמוך לגפנים [כמו שמצאנו בכלאים פרק ג משנה ה].

26. הוא זרע את הבור דאשתקד, והניח את מקום הזרע דאשתקד, כדרך בני אדם: מקום שזורעים בו שנה אחת, לשנה אחרת מניחים אותו בור בלא חרישה ובלא זריעה, אבל מצד הלכות כלאים לא היה בדבר זה שום צורך — ר"ש.

ומפסק דינו של רב יהודה יש ללמוד שאף בפחות משמונה אמות, אין שלשת האילנות נחשבים כקרובים יותר מדאי ועומדים להעקר, כדברי רב נחמן, אלא "שדה האילן" יש כאן, והרי זה קנה קרקע.⁽²⁾

וכשם שאין הלכה כרב נחמן לענין פחות משמונה אמות, כך אין הלכה כמותו במה שאמר: עד שש עשרה אמה, אלא: כמה היא ביניהם? מארבע אמות ועד שמונה.

ותמהינן: וכי כרב יוסף, מי לא תנן?!

והתנן בסיפא של אותה משנה שהובאה לעיל: רבי מאיר ורבי שמעון אומרים: הנוטע את כרמו שמונה אמות על שמונה אין זה כרם, ומותר להביא זרע לשם, כדברי רב יוסף.

אם כן, מדוע אמר אביי לרב יוסף: אל תחלוק על רב נחמן היות ובמשנה נאמר

יהודה למוכר: זיל הב ליה, תן ללוקח את הקרקע, אם יש בין אילן לאילן כמלא בקר וכליו [כרוחב מקום בו עובר בקר עם כליו].

הוסיף רב יוסף ואמר: לא הוה ירענא "כמלא בקר וכליו" כמה הוי?

כיון דשמעתא להא דתנן: לא יטע אדם אילן סמוך לשדה חבירו אלא אם כן הרחיק ממנה, מן השדה, ארבע אמות.

ותני עלה בבבלי: ארבע אמות שאמרו, להרחיק את האילן מן השדה, הם כדי שכאשר יחרוש בעל האילן סביב אילנו לא תלך מחרשתו דרך שדה חבירו, על כן אמרו חכמים שעליו להרחיק ארבע אמות שהם כדי עבודת הכרם.⁽¹⁾

ומתוך ברייתא זו למדתי להבין את דברי רב יהודה ואמינא: שמע מינה: כמלא בקר וכליו, הבקר עם המחרישה, ארבע אמות הן.

שאיין הלכה כרב נחמן בשם שמואל לענין "רצופין", הוא הדין שאין לסמוך על דבריו לענין "מפוזרין", על כן סמך רב יוסף על מה שהוא שמע מרב יהודה בשם שמואל, ולא על דברי רב נחמן. אי נמי מסתבר שרב יהודה פסק כמו רבי שמעון, הסובר מארבע אמות עד שמונה — תוספות.

ב. בתוספות הביאו פירוש נוסף: רב יהודה אמר למוכר: הב ליה — תן לו קרקע, כמלא בקר וכליו — אם יש בין אילן לאילן רווח כדי בקר וכליו [ארבע אמות] לאילן זה, וכמלא בקר וכליו לאילן זה כלומר רווח של שמונה אמות, אבל אם יש יותר רווח אל תתן לו קרקע. [ולדברי רשב"ם: כמלא בקר וכליו ולא פחות מארבע אמות].

1. א. לאו דוקא בכרם נמסר שיעור זה אלא בכל אילן.

ב. אף שבגמרא השוו את דין "רצופים" לדין הרחקת אילן משדה חבירו, מכל מקום כתבו התוספות שחילוק יש בדבר: לענין דין "רצופים" כל המקומות שוים שאילנות הנטועים בפחות מארבע אמות הרי הם "רצופים", אבל לענין הרחקת האילן מן השדה — בבבל שהמחרישה אינה רחבה אלא שתי אמות, די בהרחקה של שתי אמות, ראה עוד בשיטה מקובצת בשם תוספות הרא"ש.

2. א. כך פירש רשב"ם. ואף על פי שאין מכאן ראייה לומר בשמונה אמות "מפוזרין" הן, מכל מקום היות ויש להוכיח ממעשה דרב יהודה

כדבריו, הרי באותה משנה נשנתה דעה שניה כדברי רב יוסף!?

ומשנינין: אמנם מצאנו במשנה תנא שסובר כרב יוסף, ו**אפילו הכי** מסתבר לפסוק כתנא קמא הסובר כרב נחמן היות **ומעשה עדיף**, יש לסמוך על מה שפסקו הלכה למעשה כדברי תנא קמא, וכפי שסיפר רבי יהודה שבא מעשה לפני חכמים והתירו את מעשיו של אותו אדם מצלמון.⁽³⁾

על כן הקשה אביי על רב יוסף ממשנה זו, אף שרבי מאיר ורבי שמעון סוברים כמותו.

ודנה הגמרא: **בשלמא לרב יוסף** דאמר: מארבע אמות ועד שמונה, וסובר הוא **אליבא דרבי שמעון, שמעינן ליה** לרבי שמעון **"מפוזרין"** — מתי אין האילנות

מצטרפים זה לזה מחמת ריחוקם, **ישמענין ליה "רצופין"** — מתי האילנות קרובים זה לזה יותר מדאי ונחשבים כיער העומד להעקר.

"מפוזרין" שמענו במשנתו של רבי שמעון **כהא דאמרן לעיל:** הנוטע את כרמו שמונה אמות על שמונה מותר להביא זרע לשם.

ו**"רצופין"** שמענו במשנתו של רבי שמעון בהא דתנן [כלאים פרק ה משנה ב]: **כרם הנטוע על פחות פחות מארבע אמות**, שיש בו גפנים מרובות, אבל אין ארבע אמות בין גפן לחבירתה.

הרי אלו **"רצופין"** שעומדים להעקר, על כן **"כרם"** זה **אינו כרם** לענין איסור כלאים, אלא **"יער"** הוא נחשב⁽⁴⁾ — **דברי רבי**

דברי תוספות אלו הם לשיטתם להלן ד"ה כמה שעד שמונה אמות לרב יוסף היינו עד ועד בכלל, אך הרשב"ם שכתב לעיל ועד ח אמות ולא עד בכלל לא היה יכול לפרש כפירוש זה. ג. בריטב"א פירש פירוש נוסף: הוא מכר לו שלשה אילנות בסתמא ולא פירש אלו אילנות, על כן אמר רב יהודה: תן לו אילנות הנטועים **"כסדרם"** באופן שהוא יקנה קרקע, כי מסתמא לכך נתכוונו. וזהו זיל הב ליה תן לן אילנות בכדי שיעבור בקר וכליו כדי שהוא יקנה קרקע.

3. ואם תאמר: מן המעשה אין להוכיח כלום, כי שמא אף אם היה מרחיק ח אמות בין שורה לשורה היו מתירים, ומעשה שהיה כך היה שהרחיק טז אמות!?

יש לומר: סברא הוא שעשה על פי חכמים וכל מה שהיו יכולים להתיר התירו לו — תוספות.

וב"אילת השחר" תמה: הרי ברש"י [שבת קכו ב ד"ה מעשה רב] מבואר דהא דמעשה עדיף הוא משום דכיון דסמיק למיעבד עובדא לקולא שמע מינה הלכתא היא, וזה שייך היכא דהעובדא להקל, אבל מה שלא הקילו בפחות מטז אמות אין ראייה מעובדא יותר מפסק הלכה בלא עובדא!?

וברשב"ם לעיל כתב שהראיה היתה ממה שהיה צריך להפוך את הענפים, ויש לומר שלא היו הענפים רחבים כל כך, ואם תימצי לומר דבשמונה אמות היו נחשבים **"מפוזרים"** — אין צורך בהיפוך השער. [אך בפירוש רבינו גרשום שם, כתב שהיה מחבר יחד ענפים של גפנים אלו בענפים של גפנים אלו, משמע שהיו הענפים רחבים מאד, ואפשר שגם תוספות פירשו כך]. וראה עוד בשיטה מקובצת בשם רבינו יונה.

4. אין צורך להרחיק ממנו ארבע אמות, ודי להרחיק ששה טפחים כעבודת גפן יחידית —

שמעון.

ומנין לו לרב נחמן לומר שיעור זה! ?

ומשנינן: רב נחמן אמר כך מדעתו, כי פברא הוא, מדלרבי שמעון פלגא, כשם שלדעת רבי שמעון "רצופין" – ארבע אמות, מחצית מ"מפוזרין" שהם שמונה אמות.

כך לרבנן נמי "רצופין" הווי שמונה אמות פלגא מ"מפוזרין" שהם שש עשרה אמה. (6)

אמר רבא: הלכתא מארבע אמות ועד שש עשרה, ארבע אמות – כדברי רב יהודה בדורא דרעותא, ושש עשרה אמה – כמעשה שהיה בצלמון.

ולדעת רבא לא נחלקו חכמים ורבי שמעון אלא ב"מפוזרים", שחכמים אומרים שש עשרה, ורבי שמעון אומר שמונה, והלכה כחכמים.

אבל ב"רצופים" כולי עלמא לא פליגי ששיעורם ארבע אמות, ואין אומרים:

והכמים חולקים ואומרים: הרי אין כל הגפנים עומדות להעקר אלא האמצעים, ואחרי שייעקרו האמצעים, יהיו ארבע אמות בין גפן לגפן, לפיכך הרי זה כרב, ורואין אנו את הגפנים האמצעים כאילו כבר נעקרו ואינן לפנינו. (5)

הרי מצאנו ששיעור ריחוקם של האילנות הוא ארבע אמות, ואין צורך שיהיו שמונה אמות בין גפן זו לחבירתה.

אלא לרב נחמן דאמר: משמונה אמות ועד שש עשרה, וסובר הוא אליבא דרבנן.

בשלמא "מפוזרין" שמעינן ליה כפי ששנינו: הנוטע את כרמו שש עשרה אמה על שש עשרה אמה מותר להביא זרע לשם.

אבל "רצופין" מי שמעינן ליה לומר: בפחות משמונה אמות הרי הם כיער העומד להעקר,

רמב"ם.

שאמנם רבי זירא (שם) סובר שמחלוקתם של חכמים ורבי שמעון היא גם לענין מקח וממכר, אבל רבא סובר שרק לענין כלאים נחלקו היות וכך דרך בני אדם לנטוע רצופין על מנת לקיים את האילן שיצמח כהוגן ולעקור את מה שלא יצליח כל כך כדאמרינן לקמן קב ב.

6. א. כתב ה"חזון איש" [כלאים י יד]: יש לעיין למה חשיב מפוזרין, כאשר רחוקים הם שש עשרה אמות לדברי חכמים, ושמונה לרבי מאיר ורבי שמעון, הלא מבואר לעיל כו ב דיניקתו של אילן טז אמה לכל רוח, ובין אילן לאילן צריך לב אמה, ועל כן אמרו [שביעית פרק א משנה ב] דשלשה אילנות לבית סאה חורשים כל בית סאה בשבילם! ?

ומאי טעמא עשר נטיעות חורשים כל בית

5. א. דכל העומד להעקר כעקור דמי – רשב"ם. לפי זה לכולי עלמא "רצופים" היינו פחות מארבע אמות ופליגי אם אפשר להחשיב את האמצעים כעקורים.

ולהלן קב ב מבואר שחכמים סוברים: דרך בני אדם לנטוע רצופים על כן הוי כרב, וראה בתוספות יום טוב כלאים פרק ה משנה ב.

ב. כתב הרשב"ם: דברי חכמים חומרא היא לענין כלאים, אבל לענין מקח וממכר וכיוצא הרי הם כיער ואין כאן "שדה אילן", וברש"ש תמה: הרי לעיל לז ב אמרו שהמוכר "רצופין" הוא פלוגתא דחכמים ורבי שמעון, משמע שאף לענין מקח וממכר נאמרו הדברים! ?

ותירץ על פי דברי הרא"ש [שם סימן כז]

מדלרבי שמעון פלגא, לרבנן נמי פלגא.

יהו מקורבין? ארבע אמות.

ומסקינן: תניא בברייתא כוותיה דרבא: כמה

וכמה יהו מרוחקין? שש עשרה. (7)

מהני מנהג בני אדם לקיים שם כרם ברצוף, ולאבי לרבנן בשמונה אמות קופחה כבר יניקתן ובטל שם כרם.

וראה בחידושי הר"י מיגאש, בעליות דרבינו יונה וברשב"א שכתבו על דרך דברי ה"חזון איש" שבשביעית הולכים אחרי היניקה ואילו בכלאים אין הדבר תלוי ביניקה אלא בעירוב ובצירוף למראית העין.

אמנם הראב"ד [בשיטה מקובצת] פירש את דין שלשה אילנות לבית סאה באופן שיש בין אילן לאילן טז אמה [כשהם בשורה אחת ואז חורשים את כל בית הסאה שהוא חמישים אמות], וכן מטע עשרה לבית סאה שהוזכרו לעיל לו א, היינו שיש בין נטיעה לנטיעה ארבע אמות, ראה שם.

ב. כתב הרשב"א: אילנות בסוגיא דידן, כל אילנות קאמר בין זקנים בין נטיעות ילדות, ותדע לך דאלו במתניתין ג אילנות סתם קתני לא שנא גדולים ולא שנא קטנים, ולקמן בסמוך איבעיא ליה לרבי ירמיה שלשה בדי אילן מאי, ואסיקנא דבכולהו קנה קרקע ואכולהו יהיבין חד שיעורא מארבע ועד שש עשרה.

7. א. משמע שאם יש שש עשרה אמה רווח אינם עדיין בגדר "מפוזרים", וצריך תלמוד: הרי לעיל לעניין כלאים למדנו: אם יש שש עשרה אמה על שש עשרה בין השורות, אין זה "כרם"!

יש לומר: אמות דכלאים אמות "שוחקות" הן ולא מצומצמות [ראה עירובין ד א], אם כן שש עשרה אמות בכלאים הם יותר משש עשרה אמות מצומצמות. אבל לענין מכר שמודדים באמות מצומצמות — אם יש ביניהן שש עשרה אמה הרי אלו "מפוזרים" — תוספות. וראה

סאה בשבילן, ועל פי החשבון יש יח אמה בין אילן לאילן?

עוד צריך ביאור הא דלרבי מאיר ורבי שמעון נוטע על שמונה אמות חשיב "מפוזר" ולרבנן שמונה פחות משהו חשיב "רצוף"!

ונראה שהדינים נקבעו על פי טבע היניקה ועל פי הנהגת בני אדם; טבע יניקתם דורש ריוח גדול עד טז אמה כל סביביו, אבל הנהגת בני אדם לצמצם יניקתן ולטעת בקירוב בכל האפשר. הלכך, לענין ביכורים אזלינן בתר טבע היניקה לגמרי ולא משגחינן במנהגא, וכל שאין לו טז אמה גזלן הוא ואין מביאים ממנו ביכורים, כדלעיל כו ב, וכן הקילו באילנות עד העצרת להתיר חרישתו בכל טז אמה [שהוא לב אמה בין אילן לאילן].

אבל בעשר נטיעות עד ראש השנה כבר החמירו שלא ליתן לו יניקתו בריוח, וחשבו למספיק ט אמות סביביו שזו יניקה המספקת במדה ממוצעת. [וזהו חשבון עשר נטיעות לבית סאה, ולדעת הר"י מיגאש חורשים בשבילן אף אם היו מפוזרות בפחות מעשר לבית סאה — עד טז אמה כעיקר יניקתה ולא כמנהג העולם, אבל לשאר ראשונים דוקא עשר לבית סאה].

ולענין כלאים סמכו ביותר על מנהג בני אדם שנהגו לרצף הרבה, ולדעת רבי מאיר ורבי שמעון הפסק שמונה אמות בין גפן לגפן מפסיד צורת כרם לפי מנהג בני אדם, אף שהוא רצוי וטוב לפי טבע היניקה. ורבנן סברי כיון דנטיעות טובה לא משגחינן במנהג בני אדם לבטל תורת כרם, ומיהו בשש עשרה אמה שכבר הוספנו הרבה על המנהג, וגם נחיצות הריוח אינו כבר מוכרחה אף לפי הטבע חשוב מפוזר ובטיל שם כרם.

ולרובא לקמן ברצוף לא פליגי ולכולי עלמא

ואם היו מארבע אמות ועד שש עשרה —
הרי זה קנה קרקע, תחתיהן וביניהן וכו', ואף
את האילנות הקטנים (8) שביניהן.

לפיכך, אף אם יבש האילן או שנקצץ (9) —
יש לו קרקע.

אבל אם היה בין אילן לאילן פחות מוכאן,
[מארבע אמות] או שהיה בין אילן לאילן
יתן על כאן [על שש עשרה אמה].

או שלקחן, את שלשת האילנות, בזה אחר
זה, הרי זה לא קנה לא את הקרקע ולא את
האילנות שביניהן.

ב"רצופין" לא קנה את הקרקע, היות

והאילנות עומדים להעקר ואין כאן "שדה
אילן".

ב"מפורזין", וכן אם לקחן בזה אחר זה, לא
קנה את הקרקע היות ואין האילנות
מצטרפים זה לזה, וכל אילן נחשב בפני
עצמו, והלוקח אילן אחד לא קנה קרקע.

לפיכך, אם יבש האילן או שנקצץ אין לו
קרקע ליטע אחר במקומו, אבל כל עוד
האילן קיים, אין המוכר יכול לסלקו משם,
כי הקרקע משועבדת לכל צרכי האילן עד
שימות או שיקצץ משם.

בעי, שאל והסתפק, רבי ירמיה: כשהוא
מודד את המרחק שבין האילנות, כדי לדעת

ברש"ש.

ולדברי תוספות, עד שש עשרה אמה במכר
היינו עד ועד בכלל, והרשב"ם חולק וסובר אף
לענין מכר עד ולא עד בכלל ומה שאמרו כאן
דבשש עשרה הוו מקורבין היינו עד שש עשרה
ולא עד בכלל. [ואמנם אמות של כלאים הם
"שוחקות" ושל מקח הם מצומצמות, מכל מקום
מנין האמות שוה בכל מקום, אלא שזה — דינו
להשתער בצמצום, וזה — ברווח]. וראה עוד
בר"ן ובמלחמות הרמב"ן סוף פרק המוכר את
הבית.

ב. כתב רשב"ם: כשם שבמוכר נמסר למדוד
בין ארבע אמות לשש עשרה, כך במקדיש, אם
הקדיש שלשה אילנות שיש ביניהם מארבע עד
שש עשרה הקדיש קרקע, ואם לאו לא הקדיש.
והברייתא [לעיל עב א] חולקת, וסוברת: בין
לענין הקדש בין לענין מכר משערים במטע
עשרה לבית סאה.

ולעיל עב א חילק הרשב"ם בין מוכר לבין
מקדיש, ראה מה שהארכו בזה בתוספות לעיל
לו ב ד"ה ממתע.

8. כתב רבינו יונה: ואת האילנות שביניהם,
פירוש: שתילים קטנים שביניהם ולא חשיבי
לשוויי את האילנות "רצופין", אי נמי אילני סרק
שביניהם שעומדים הם להעקר.

9. כתב רבינו יונה: פירש רבינו שמשון בן
אברהם ז"ל: נקצץ — אף על פי שגזעו מחליף
אין לו קרקע, שלא מכר לו אלא האילן הראשון,
וכיון שנקצץ כאילן חדש דמי, ואין לו רשות
לקיימו שם כמו שאין לו רשות ליטע אחר
במקומו. [וכן כתבו תוספות לעיל פב א ד"ה
מתקיף בשם ר"ן].

ויש לבעל דין לחלוק ולומר נקצץ דומיא
דיבש, מה יבש בזמנו אף נקצץ בזמנו, כלומר
שהזקין האילן ונקצץ שאין גזעו מחליף, והיכא
שנקצץ וגזעו מחליף אין זה אילן חדש, והרי
הוא בכלל מכר אילן ראשון, כל מה שעולה מן
הגזע בכלל מכירת האילנות. [וכן הביאו הרא"ש
והטור בשם רבינו יונה].

אם אינם "רצופים" או "מפוזרים", מהיכן הוא מודד?

ולא מן השלישי שקצר הרבה, אלא מן הבינוני.⁽¹²⁾

האם ממקום קצר שבו – גובה גזע האילן, הוא מודד, או ממקום רחב שבו – סמוך לקרקע, הוא מודד?⁽¹⁰⁾

וכשם שכאשר מודדים בגפנים את ריחוקן זו מזו, מודדים מדידה בינונית, כך בכל האילנות – אין מודדים ממקום רוחבו של הגזע, ולא ממקום הצר שבו, אלא מן הבינוני.

אמר ליה רב גביהה מבי כתייל [שם מקום] לרב אשי: תא שמע ממשנה בכלאים [פרק ז משנה א]:

בעי, הסתפק, רבי ירמיה: מכר לו אילן אחד, שיש לו שלשה "בדי אילן" [ענפים] המרוחקים זה מזה ארבע אמות; הקרקע העלה "שירטון" שכיסה את הבדים, והם השתרו בקרקע, ובשעת המכירה הם נראים כשלשה אילנות נפרדים, מהו?

גזע הגפן סמוך לקרקע הוא רחב, וככל שהגזע עולה – הוא מתקצר והולך. בגזע הגפן יש בליטות שמכונות "פקקים".⁽¹¹⁾

האם היות וגוף האילן אחד הוא, וממנו גדלו כל השלשה, אם כן הרי זה כקונה אילן אחד בלבד, ואין לו קרקע.

הרכובה שבגפן [גפן צעירה שהורכבה בגפן זקן], כשהוא מודד, את המרחק שבין הגפנים, כדי לדעת אם יש לגפנים דין "כרם" – כשהן מרוחקות זה מזה כהלכתן, או דין "גפן יחידית" – כשהן "רצופות" או "מפוזרות", אינו מודד אלא מעיקר [מהפקק] השני; לא מן העיקר הראשון שרחב יותר,

או שמא היות והבדים השתרו בקרקע,⁽¹³⁾ הרי כל אחד מהם כאילן שלם, וקנה קרקע?

10. רשב"ם. עוד כתב רשב"ם: אית דפתרי: מקום קצר היינו הגזע, מקום רחב – מקום הענפים שמרחיבים והולכים וסיים רשב"ם: ולא נהירא [וצריך תלמוד לשיטה זו, מאי קא פשיט מהא דרכובה שבגפן].

12. רשב"ם. ותוספות הרבו להקשות על פירושו, וביארו את כל העניין באופן אחר: רכובה היינו ארכובה, כאדם הכורע על ברכיו, שכאשר הגפן מזדקן מאד כופפים את הגפן לארץ, מכסים את הכפיפה בעפר באמצעיתה כדי שתשתרש, ומודדים לענין כלאים מעיקר השני ומדנקט לשון עיקר משמע שמודדים ממקום הרוחב [סמוך לקרקע].

לפי פירושו של רשב"ם מבואר שאין הענפים מצמצמים את המרחק שבין האילנות, ותמה בהגהות רבי שמחה מדסוי: אם כן מדוע פירש רשב"ם לעיל פב ב שעל ידי ענפי הגפנים מצטמצם הרווח והרי הם נחשבים כרם?!
וכתב הרש"ש: נראה לי שאין זו אלא חומרא לענין כלאים.

ורבינו גרשום כתב כפירוש רשב"ם אלא שפירש עיקר השני: הבחור המורכב על הזקן דהיינו ממקום הקצר.

11. ראה לעיל פ ב: מן הפקק ולמעלה ושם בהערה בשם רבינו חננאל.

13. רשב"ם. [ראה לעיל פב א שלא הוזכר ברשב"ם שהענפים השתרו. וראה עוד בפירוש רבינו גרשום].

לכל היותר, (16) הרי הן מצטרפין זו לזו, ויש לששת הגפנים דין של "כרם", אף שכל שתי גפנים יונקות משורש אחד.

ואם לאו, אם היה ביניהן פחות מארבע אמות, או יותר משמונה אמות, אין מצטרפין להחשב "כרם", אלא כגפנים יחידות הן נחשבות.

וכשם שלענין דין "כרם" מחשיבם רבי אלעזר ברבי צדוק כשתי גפנים, אף על פי ששורשם אחד, כך לענין מקח וממכר — מכר לו שלשה בדי אילן, הרי הוא כמוכר שלשה אילנות וקנה קרקע.

בעי, הסתפק, **רב פפא**: מכר לו שלשה אילנות, שנים מהם בתוך שדהו ואחד מהם

אמר ליה רב גביהה מבי כתיל לרב אשי: תא שמע ממשנה בכלאים [שם משנה ב], שכל בד אילן נחשב בפני עצמו, והרי זה קנה קרקע:

דרך בעלי גפנים "להבריק" אותן; כופף את אמצעית הגפן בקרקע, ומכסהו בקרקע באמצעיתו, וכשמשתרש הענף בקרקע, חותכים ומפרידים אותו מן הראשון ונעשו שתי גפנים.

דתנן: המבריק שלש גפנים ועיקריהן נראין [הענף שהוברך השתרש בקרקע⁽¹⁴⁾] הרי הם נחשבות כשש גפנים.⁽¹⁵⁾

רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: אם יש ביניהן לא פחות מארבע אמות ועד שמונה אמות

14. א. רשב"ם. [וב"אמרי בנימין" פירש דברי רשב"ם כך: מן הגפן הזקן לוקחים ענף ארוך, כופפין אותו באמצעיתו, וכאשר נשרשת ההברכה, חותכים את הענף מן הזקן ואז יש לו שני גפנים עם שורש אחד; ששה הגפנים הם שלש הברכות שמכל אחת יוצאות שתי גפנים צעירות]. וכתב בשיטה מקובצת בשם גליון תוספות: לפירוש הקונטרס הוה ליה למימר בהדיא נשרשים.

ובפירוש רבינו גרשום כתב: המבריק שלש גפנים בארץ — כמו שעושים בני אדם להרחיב הכרם, חופרין בקרקע וכופין גפן שלמה באמצע, ונוטעין אותה כפופה באותה חפירה, וכשרואין שקלטתה פוסקין אותה מכנה הראשון ואז שני ראשיה למעלה נזקפין והיינו ועיקריהן נראין כלומר ראשיהן נראין מבחוץ ובאמצע במקום כפיפה נקלטת בארץ. [והרע"ב פירש שלא כיסה את העיקר, כי אם כיסה גם אותו — אין כאן שש גפנים אלא שלש].

15. שתי שורות של שלש גפנים הם "כרם", היות ויש כאן שתיים כנגד שתיים ועוד חמישית "יוצאת זנב" — רשב"ם. ולפי הרמב"ם אין כאן "יוצאת זנב", ומכל מקום הוי כרם על ידי שתי שורות גפנים שבכל אחת יש שלש גפנים, ראה לעיל פב ב הערה 23 [ונפקא מינה: אם אחת הגפנים תתקלקל].

16. כדעת רבי מאיר ורבי שמעון לעיל.

ובפירוש רבינו גרשום כתב: המבריק שלש גפנים בארץ — כמו שעושים בני אדם להרחיב הכרם, חופרין בקרקע וכופין גפן שלמה באמצע, ונוטעין אותה כפופה באותה חפירה, וכשרואין שקלטתה פוסקין אותה מכנה הראשון ואז שני ראשיה למעלה נזקפין והיינו ועיקריהן נראין כלומר ראשיהן נראין מבחוץ ובאמצע במקום כפיפה נקלטת בארץ. [והרע"ב פירש שלא כיסה את העיקר, כי אם כיסה גם אותו — אין כאן שש גפנים אלא שלש].

ב. והר"י מיגאש פירש את דברי רבי אלעזר

על המצר של השדה, מהו? (17)

מצטרפים?

האם מצטרפים הם וקנה קרקע, או שמא האילן אשר על המיצר נחשב כעומד לעצמו, והיות שאין שלשת האילן עומדים ביחד, אין זה דומה ל"שדה האילן" ולא קנה קרקע.

ועוד הסתפק רב פפא: אם תימצי לומר (18) ששני אילנות בתוך שדהו ואחד על המיצר מצטרפים היות ושלשתן באים מתוך שלו.

מה יהיה הדין כאשר היו האילנות שנים בתוך שלו בקצה שדהו, ועוד אילן אחד, בסמוך לאילנותיו, בתוך של חברו, שהמוכר קנאו עם הקרקע שסביבו (19), מאי?

האם מצטרפים הם זה לזה וקנה הלוקח את הקרקע עם שלשת האילנות, או שמא היות והשלישי איננו עומד בקרקע שלו, אינם

ומסקינן: שני ספיקות אלו לא נפשטו ונשאר בתיקון.

בעי, הסתפק, רב אשי: מכר שלשה אילנות 19- ב בתוך שדהו, ויש בין האילנות בור של מים מכונסים (1) מהו שתפסיק ביניהם?

אם תימצי לומר אילן אחד על המיצר או בשל חברו אינו מצטרף לשני אילנות בתוך שדהו אף שאין שום דבר המפסיק ביניהם, כל שכן אם יש בור ביניהם — אין הם מצטרפים.

אך אם תימצי לומר אילן על המיצר או בשל חברו מצטרפים, שמא אף על פי כן בור יפסיק ביניהם, והרי הם כשתי שדות? (2)

הוא מאותה בעלות אינו נחשב הפסק (ויש לדון מה דינו אם קנה קרקע מחבירו ויש מיצר ביניהם ואחר כך נטע בקרקע הנ"ל אילן ומכרו לאדם שלישי עם עוד שני אילנות).

ובשיטה מקובצת הביא פירוש רבינו יהונתן דהכי קא מיבעיא ליה: מי אמרינן כיון שאינם כולן בתוך שלו לא נתכוון הלוקח לקנותן עם הקרקע וסביר וקביל, או דלמא כיון דשלשה אילנות קנה על מנת כן קנאה שיתן משלו שיעור הצריך להם ויקנה גם הוא מחברו בדמים מקום אותו אילן שקנה אותו ממנו בלא קרקע. [המוכר יקנה משכינו את קרקע האילן שהוא קנה ממנו בעבר בלא קרקע].

1. כי אם הבור ריק, אין הוא גרוע ממצר, ואדרבה מצר גרוע ממנו היות והוא דבר שמיועד כדי להפסיק.

2. על פי רשב"ם. ובפירוש רבינו גרשום משמע להפך שבור אינו כל כך הפסק כמו אחד בשל

17. המצר הוא גבול שבין שדה לשדה, והוא מופלג מן השדה, גבוה או נמוך — רשב"ם נג ב ד"ה או דלמא.

18. רבינו גרשום ורשב"ם. [הפוסקים דנו לשיטת הרמב"ם שבכל מקום הלכה כ"אם תימצי לומר", אם גם כאשר הגמרא לא הזכירה לשון זה, אלא שבסברא הוא כך, נאמר כלל זה].

19. רשב"ם. כלומר, היו לו שני אילנות בשדהו והוא קנה אילן אחד עם קרקעו מחבירו ומכר את שלשתם ללוקח. [לא נתפרש מאי נפקא מינה בכך שהאילן השלישי היה בעבר של חברו? גם לא נתפרש מדוע ספק זה תלוי בספק הקודם, כפי שכתבו רבינו גרשום ורשב"ם? ויש שפירשו [ראה בריטב"א]: מדובר באופן שמצר מפסיק בין האילן השלישי שהיה של חברו לבין שני האילנות האחרים, על כן מספקא לן: האם מה שיש הפסק מיצר שבעבר נועד להבדיל בין שדה לשדה נחשב הפסק, אם נניח שכאשר המיצר